

РАЗСЛЕДВАНЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ, ИЗВЪРШЕНИ ОТ НЕПЪЛНОЛЕТНИ ЛИЦА

Татяна Станкова¹

Резюме: В настоящата статия са разгледани спецификите на организация при разследването на престъпления, извършени от непълнолетни лица. Отчитайки специфичните цели на наказателния процес срещу непълнолетните и особените процесуални правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от тях, са изведени типичните следствени ситуации,

версии и действия по разследването. Базирайки се на процесуалните правила, всичко това е представено през призмата на познанията за криминалистичната методика за разследване на отделните видове престъпления.

Ключови думи: непълнолетни лица, престъпления, разследване, криминалистика

В предметния обхват на тези разследвания попадат всички престъпления, извършени от непълнолетни лица. Съгласно чл. 31, ал. 2 НК непълнолетните лица (навършили 14 години, но ненавършили 18 години) са наказателноотговорни, ако са могли да разбират своите действия и значението на деянието и да ръководят постъпките си. Възрастовите особености на тази категория лица обуславят прилагането на редица особени правила и специфична тактическа организация при разследването на престъпления, извършени от тях. Това, съобразно международните стандарти и норми в областта на правосъдието за деца², е продиктувано от особената грижа и отношение към децата поради това, че не са достигнали пълна физическа, психическа и социална зрялост.

Най-разпространените престъпления, извършвани от непълнолетни лица, са кражбите на имущество. Най-висок е делът на извършителите на кражби от магазини или други тър-

¹ Доктор по право, старши преподавател в Академията на МВР; хоноруван преподавател към департамент „Право“, Нов български университет, ел. поща: nrk3273@abv.bg.

² Конвенция на ООН за правата на детето от 1989 г. (чл. 40 признава правото на всяко дете, което е заподозряно, обвинено или признато за виновно в нарушаване на наказателния закон, да бъде третирано по начин, съвместим с чувството за достойнство и собствена стойност, който укрепва зачитането от детето на основните права и свободи на човека и който взема предвид възрастта му, необходимостта да се подпомага реинтеграцията му и поемането от него на конструктивна роля в обществото), Европейска конвенция за правата на човека (ЕКПЧ) и Директива (ЕС) 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета от 11.05.2016 г. относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство (чл. 13 (2) задължава държавата да предприеме подходящи мерки, за да гарантира, че децата винаги получават отношение, което защитава достойнството им и е подходящо предвид възрастта им, степента им на зрелост и нивото им на разбиране и което е съобразено с евентуалните им специални потребности, включително евентуалните им затруднения в общуването).

говски обекти – 42% (1067 лица), следват кражбите от домове – 17,7% (448 лица) и джебчийски кражби – 5,2% (133 лица).³

1. Обстоятелства, които трябва да бъдат установени и доказани в хода на разследването на престъпления, извършени от непълнолетни лица

Делата за престъпления, извършени от непълнолетни, се характеризират с това, че основен обстоятелствата, произтичащи от конкретния състав на извършеното престъпление по НК, подлежат на доказване и тези, произтичащи от възрастта на извършителя.

1.1. Възраст на извършителя. За да може едно физическо лице да бъде субект на престъпление, то трябва към момента на неговото извършване *да е достигнало предвидената в закона възраст*. Тази възраст за непълнолетните е навършени 14 години, но ненавършени 18 години.

Съгласно чл. 387, ал. 1 НПК се събират доказателства за точната рождена дата на непълнолетния. В тази връзка законодателят е предвидил следните средства за установяване на това обстоятелство – обяснения на лицето; проверка и проучване на доказателства (актовете за гражданско състояние, други документи); медицинска експертиза (задължителна експертиза съгласно чл. 144, ал. 2, т. 6⁴ НПК). Когато експертизата не може да установи точната възраст, законодателят изрично е предвидил обвиняемият да се счита за непълнолетен⁵ (чл. 387, ал. 2, изр. 2-ро НПК).

1.2. Възможност непълнолетният извършител да разбира свойството и значението на деянието и да ръководи постъпките си. Това обстоятелство е функция на индивидуалното развитие и следва да бъде установено в хода на разследването за всеки отделен случай и поотделно за всеки непълнолетен извършител. Въпросът за психо-физическата и социалната зрялост на непълнолетния извършител, както към момента на извършване на престъплението, така и с оглед способността му правилно да възприема фактите, които имат значение за делото, и да дава обяснения за тях, подлежи на индивидуално изследване чрез експертиза.

Съгласно чл. 31, ал. 3 НК непълнолетните, на които деянието не може да се вмени във вина, се настаняват по решение на съда във възпитателно училище интернат или в друго подходящо заведение, ако това се налага от обстоятелствата на случая.

1.3. Други обстоятелства за непълнолетния. Съгласно чл. 387, ал. 1 НПК се събират доказателства за образованието, средата, условията, при които е живял непълнолетният, и доказателства дали престъплението не се дължи на влияние на пълнолетни лица. Изследването на всичките тези обстоятелства има за цел да установи първопричините и подбудите за престъпното поведение. Лицата в тази възраст са по-податливи на заблуда, зависимост, влияние от други хора и външни обстоятелства. Съществено значение за изграждането на личността в тази възраст имат семейната среда, образованието, близкото обкръжение и др. Тези фактори могат да окажат както положително, така и отрицателно въздействие върху развитието и поведението на непълнолетния. Основна задача на разследващите органи е да установят наличието на всички предпоставки, условия и фактори, довели до противоправното поведение на непълнолетния извършител. Това би имало зна-

³ Данните са за 2024 г. *Национален статистически институт, Република България* [онлайн] [прегледан на 9.02.2026]. Достъпен на: https://www.nsi.bg/file/28605/Crime2024_F59F6N4.pdf; <https://www.nsi.bg/statistical-data/155/498>.

⁴ нова – ДВ, бр. 48 от 2023 г., в сила от 1.09.2023 г.

⁵ Вж. разпоредбата на чл. 3 Директива 2016/800, която въвежда оборима презумпция за непълнолетие, а именно: когато не е сигурно дали лицето е навършило 18 години, то се приема за дете.

чение, от една страна, за наказателната му отговорност, а от друга, за индивидуализирания подход спрямо него в хода на разследването.

2. Особенности при образуване на досъдебното производство

2.1. Когато има законен повод и достатъчно данни за извършено престъпление от непълнолетен и не са налице предпоставките на чл. 61, ал. 1 НК, на основание чл. 212, ал. 1 НПК прокурорът с постановление образува досъдебно производство.

2.2. В неотложни случаи, когато това е единствената възможност за събиране и запазване на доказателства, досъдебно производство срещу непълнолетен извършител може да бъде образувано и със съставянето на протокола за първото действие по разследването на основание чл. 212, ал. 2 НПК. За това обстоятелство разследващият орган, извършил въпросното действие, е длъжен да уведоми прокурора незабавно, но не по-късно от 24 часа. Ако са налице предпоставките за прилагане на чл. 61, ал. 1 НК, прокурорът прекратява производството.

2.3. Съгласно чл. 61, ал. 3 НК, когато прокурорът реши да не се образува досъдебно производство или да прекрати образуваното досъдебно производство, той **изпраща преписката на комисията за налагане на възпитателна мярка**. Така на практика, в съответствие с чл. 78 НК, непълнолетният се освобождава от наказателна отговорност с прилагане на съответна възпитателна мярка.

3. Особенности при разследването

Гаранция за спазване на правата на детето в наказателното производство е специалният ред, предвиден в чл. чл. 385–395 НПК, по който се разглеждат делата за престъпления, извършени от непълнолетни⁶. Когато извършителят навърши пълнолетие, делата за престъпленията, извършени от него като непълнолетен, се разглеждат по общия ред (чл. 394, ал. 1 НПК). Ако непълнолетният е привлечен като обвиняем за деяние, извършено в съучастие с пълнолетен, делата не се разделят и производството се разглежда при спазване на особените правила, присъщи за непълнолетните извършители на престъпления⁷ (чл. 394, ал. 2 НПК).

Процесуалните правила за провеждане на разследване по дела за престъпления, извършени от непълнолетни, изискват създаване на специфична организация, която се изразява в следното:

3.1. Тези дела се разследват с предимство пред останалите дела (чл. 22, ал. 3 НПК). Това изискване е гаранция⁸ за разглеждането на делата в разумен срок с оглед възрастовите особености на обвиняемите. От това произтича приоритетно планиране на тези производства измежду другите и планиране на по-кратки срокове, в които разследването да се проведе. Затова е важно да се създаде добра организация между разследващия орган и прокурора, както и с всички останали участници.

⁶ По-подробно вж. Чинова, М., Г. Митов. (2021). *Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право*. София: Сиела, 650–658.

⁷ Постановление № 6/1975 г. на Пленума на ВС – когато делото се разглежда по общия ред поради извършване на престъплението от непълнолетен в съучастие с пълнолетен, следва да се спазват особените правила относно събирането на данни за личността на непълнолетния.

⁸ Чл. 13 (1) Директива 2016/800 изисква държавата да гарантира, че наказателните производства с участието на деца се разглеждат като такива с неотложен характер и им се обръща надлежно внимание.

3.2. Законът въвежда изискване делата да се провеждат *от разследващи органи и прокурори със специална подготовка* (чл. 385 НПК). Тази подготовка трябва да е в областта на правата на детето (относно подходящи техники за провеждане на разпит, общуване на език, пригоден за деца, и др.) или процесуалните органи да имат ефективен достъп до специализирано обучение (детската психология, детската педагогика и детската психиатрия)⁹. Тези специфични знания дават възможност за провеждане на разследване, съобразено с интелекта, когнитивните умения, емоционалната зрялост, физическото и психическо състояние на непълнолетния. По този начин се обезпечават неговите права и се смекчава травмиращият характер на производството.¹⁰

3.3. Производството се води със задължителното участие на защитник¹¹ (чл. 94, ал. 1, т. 1 НПК). Процесуалните органи са длъжни, при липса на упълномощен защитник, служебно да назначат такъв¹². Това изискване предполага организирането на всяко процесуално действие да се осъществява с осигуряване на явяването на защитника на обвиняемия¹³. Защитникът е длъжен да оказва правна помощ на непълнолетния обвиняем и да защитава по най-добрия начин интересите му в наказателното производство.

В производството право на участие имат родителите, попечителите или друго лице, което по закон полага грижи за непълнолетния, щом това е в неговия най-добър интерес и няма да затрудни производството (чл. 385а, т. 2 НПК). Тези лица имат право да получат информация за правата на непълнолетния в наказателното производство след привличането му като обвиняем. Тя се предоставя в писмен вид с цел да се гарантира справедливостта на производството и ефективното упражняване на правата на детето. В случаите, когато това не е в интерес на непълнолетния, посочените лица не могат бъдат намерени или самоличността им е неизвестна, тази информация се предоставя на друго пълнолетно лице, което е посочено от непълнолетния обвиняем и е одобрено от наблюдаващия прокурор. Когато непълнолетният не е посочил пълнолетно лице или посоченото лице не е одобрено от наблюдаващия прокурор, се информира дирекция „Социално подпомагане“ за определяне на социален работник, на когото да бъде предоставена информацията.¹⁴

⁹ Чл. 20 (1) Директива 2016/800 изисква държавата да гарантира, че служителите, които работят по дела, свързани с деца, преминават специализирано обучение на ниво, съобразено с контактите им с децата, относно правата на децата, подходящите техники за провеждане на разпит, детската психология и общуването на език, пригоден за деца.

¹⁰ Отсъствието на специална квалификация е основание за оспорване на съответните процедури или действия в тях като протекли или извършени от незаконен съдебен състав – в този смисъл вж. Решение № 114/30.10.2019 г. по в.н.ч.х.д № 408/2019 г. на ОС – Сливен.

¹¹ Детето има право на правна помощ във всички производства, засягащи негови права или интереси (чл. 15, ал. 8 от Закона за закрила на детето).

¹² В чл. чл. 25–30 от Закона за правната помощ са посочени редът и органите, определящи служебния защитник в наказателното производство.

¹³ Вж. ЕСПЧ, Дело *Panovits v. Cyprus*, жалба № 4268/04, 2008 г. относно нарушение на правото на защита в досъдебната фаза. Въпреки че бил непълнолетен, разпитът на жалбоподателя бил проведен без присъствието на законния му представител и без да е бил достатъчно добре информиран за правото му на процесуално представителство и правото му да мълчи. Самопризнания, получени при тези обстоятелства, били решаващи за обвинението срещу него и значително засегнали по-нататъшната защита в процеса.

¹⁴ В тази част процесуалният закон транспонира Директива 2016/800, където според чл. 4 (1) и чл. 5 на носителя на родителска отговорност/заместващ възрастен се предоставя във възможно най-кратки срокове информацията, която детето има право да получи относно неговите права.

3.4. В производството се прилагат мерки за гарантиране на личната неприкосновеност на непълнолетния. От това произтича **правото на медицински преглед**¹⁵ за оценка на общото му физическо и психическо състояние. Този преглед се извършва без забавяне по инициатива на компетентния орган, когато конкретни здравословни причини го налагат. Също и по искане на непълнолетния, на неговия защитник или на отговарящия за него. Резултатите от прегледа се вземат предвид при участието му в процесуалната дейност, включително и в действия за събиране и проверка на доказателства.

Особената грижа за емоционалното състояние на непълнолетния обвиняем предполага **защита на правото му на личен и семеен живот**. Това означава, че в хода на разследването не се разгласяват сведения за него и обстоятелствата по делото.¹⁶

3.5. Събират се сведения за личностните особености на обвиняемия. Това задължение произтича от чл. 385а, т. 4 НПК. След привличането му като обвиняем по делото се приобщава **характеристика за установяване на личностните особености на непълнолетния обвиняем**. Тя се изготвя от инспектор при детска педагогическа стая по местоживее на непълнолетния. С нейна помощ се установяват специалните потребности за закрила, образование, обучение и социална интеграция. Това подпомага индивидуалния подход спрямо непълнолетния и защитата на неговите права и интереси. Тази характеристика разкрива степента на емоционална и социална зрялост на непълнолетния, икономическото положение, социалната и семейната му среда, противоправни прояви и прилагани мерки, рискови фактори, свързани с обстоятелствата по делото. Ако елементите, върху които се базира личностната характеристика, се променят значително, държавата¹⁷ гарантира актуализирането ѝ през цялото производство¹⁸.

При необходимост може да бъде изискано от съответната дирекция „Социално подпомагане“ изготвянето на **социален доклад за семейната и социалната среда на непълнолетния**. Докладът се предоставя в 14-дневен срок и се счита за неразделна част от характеристиката.

Дългогодишната практика по разследването на такива престъпления е наложила сведения за личността на непълнолетния обвиняем да се събират чрез разпит на родителите му или близки, които го отглеждат, негови приятели, педагози от училището и други, които имат впечатления за него.¹⁹

3.6. Налагането на мерки за неотклонение е лимитирано, като приложимите мерки, съгласно чл. 386, ал. 1 НПК, са: 1) надзор на родителите или на попечителя; 2) надзор на администрацията на възпитателното заведение, в което непълнолетният е настанен; 3) надзор на инспектора при детска педагогическа стая или на член на местната комисия за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните; 4) задържане под стража.

¹⁵ Според чл. 8 Директива 2016/800 това право е основна процесуална гаранция. Наднационалните стандарти изискват държавата да ограничи по възможност инвазивността на прегледа и лечението. Това изискване не е изрично транспонирано и следва да залегне в практиката. Компетентният орган следва да положи изрични и документирани по случая усилия медицинските интервенции по отношение на дете да бъдат възможно най-щадящи.

¹⁶ Съгласно чл. 6 и чл. 8 ЕКПЧ съдебното решение се обявява публично, но пресата и публиката могат да бъдат отстранявани по време на целия или на част от съдебния процес, когато това се изисква от интересите на непълнолетните лица или за защита на личния живот на страните по делото.

¹⁷ Съгласно чл. 387, ал. 8 НПК компетентни са органът на досъдебното производство или съдът.

¹⁸ Чл. 7 (8) Директива 2016/800.

¹⁹ *Методики за разследване на престъпления. Следствена практика* (2006). Т. III. София: Национална следствена служба, 253.

Предаването на непълнолетния под съответния надзор се извършва срещу подписка, с която съответните лица и органи се задължават да упражняват възпитателен надзор върху непълнолетния, да следят за поведението му и да осигурят явяването му пред разследващите органи и съда. При виновно неизпълнение на поетите задължения на тези лица се налага глоба. Налагането на конкретната надзорна мярка следва да почива на сведения за личността на непълнолетния и да е резултат от задълбочена оценка за постигане на предписаната от закона цел.

Мярката за неотклонение задържане под стража се взема в изключителни случаи.²⁰ Тя не може да продължи повече от една година съгласно правилата на чл. 386, ал. 2 НПК. Явяването на непълнолетния обвиняем пред съда се осигурява незабавно от прокурора, който при необходимост може да постанови задържане на обвиняемия до 48 часа за довеждането му пред съда. За задържането се уведомяват родителите, попечителите или други лица, които по закон полагат грижи за обвиняемия. От това правило има изключение. Когато е нужно да се защити най-добрият интерес на непълнолетния или е налице неотложна необходимост, уведомяването се отлага за срок до 24 часа. Отлагането на това уведомяване се прилага с оглед на особените обстоятелства на всеки конкретен случай, като не надхвърля необходимото и не се основава само на вида или тежестта на извършеното престъпление. В този случай за задържането и за отлагането на уведомяването незабавно се уведомява Държавната агенция за закрила на детето.

4. Типични следствени ситуации

Като цяло следствените ситуации, при които извършителят на разследваното престъпление е непълнолетен, се явяват по-сложни от това извършителят да е пълнолетен. Това е обусловено от възрастовите особености на тази категория лица и произтичащите от това специфики във връзка с разследването на престъпленията, извършени от тях.

Предвид съществуващата информация за самоличността на непълнолетния извършител, типичните следствени ситуации условно могат да бъдат обособени в следните групи:

4.1. Непълнолетният извършител е заловен по време на извършване на престъплението или непосредствено след това. Основните задачи тук са свързани с установяване на съпричастността на извършителя към извършеното деяние и неговата възраст. За целта се извършват следните действия по разследването – оглед на местопроизшествието; освидетелстване/обиск на непълнолетния извършител; претърсване и изземване на мястото, където живее, или на други места, до които има достъп (например класната стая) и в които би могъл да укрие средството и предмета на престъплението и други обекти, свързани с извършеното престъпление; разпит на пострадалото лице, ако има такова, и на установените свидетели; разпознаване на непълнолетния извършител от пострадалия и от свидетели, очевидци на престъплението; назначаване на експертизи; разпит на извършителя и др. Установяват се и се разпитват законните представители на извършителя, неговите учители и приятели, събират са данни за неговата личност.

²⁰ Съгласно чл. 10 Директива 2016/800 държавата гарантира, че задържането на дете, по-специално задържането под стража на който и да е етап на производството, се налага само като крайна мярка и е ограничено до най-краткия подходящ срок, като надлежно се вземат предвид възрастта и индивидуалната ситуация на детето, както и конкретните обстоятелства по делото, а решението за задържане е мотивирано и подлежи на съдебен контрол. В допълнение влязлото в сила решение подлежи на периодично съдебно преразглеждане през разумни интервали от време, като контролът се упражнява служебно или по искане на детето, на адвоката му или на съдебен орган, различен от съд.

4.2. Непълнолетният извършител се укрива. При тази следствена ситуация събраните доказателства до голяма степен дават яснота за обстоятелствата по делото (евентуален извършител и обстоятелството, че той е непълнолетен, начин и средство на извършване, време, място, предмет), като определят и насоките на разследването. Същевременно укриването на непълнолетния не само създава опасност в процеса за събиране на доказателства, но и крие риск за неговия живот и здраве, които имат приоритетно значение.

При тази следствена ситуация основната задача пред разследването е установяване местонахождението на непълнолетния извършител. Типични действия в тази насока могат да бъдат: провеждане на претърсване и изземване на мястото, където живее, или на други места, до които има достъп и може да се укрие; разпит на законните представители на извършителя, на негови преподаватели и приятели; изискване на данни от предприятията, предоставящи обществени електронни съобщителни мрежи и/или услуги по реда на чл. 159а НПК и др.

4.3. Не са събрани достатъчно данни за самоличността на извършителя. Тази следствена ситуация се явява по-сложна от предходните, тъй като е налице предположение, че престъплението е извършено от непълнолетен. Обикновено основание за това може да са видът на престъплението (хулиганство), начинът му на извършване (проявена е дързост), предметите на посегателство (представяват интерес за деца), външните характеристики на извършителя (нисък ръст, много слабо телосложение) и др.

Ето и защо основните насоки на разследването тук са ориентирани към установяването на извършителя, което е възможно чрез изучаване на неговото материално и идеално отражение. Това може да бъде постигнато чрез следните действия: организиране и провеждане на оперативно-издирвателни мероприятия по „горещи“ следи; оглед на местопроезшествие; подробен разпит на свидетели очевидци, оценка на външните признаци на извършителя и начина му на действие; изземване на записи от охранителни камери; провеждане на съвместни действия с инспекторите при детска педагогическа стая; назначаване на експертизи; изискване на данни от предприятията, предоставящи обществени електронни съобщителни мрежи и/или услуги по реда на чл. 159а НПК и др.

5. Типични версии относно непълнолетната възраст на извършителя на разследваното престъпление

По своята същност тези версии представляват частни версии²¹. Изграждането им почива основно върху извършени предходни противообществени прояви и престъпления от определени непълнолетни лица, вида на разследваното престъпление, начина му на извършване, средството и предмета на престъплението, особеностите на пострадалото лице и външните характеристики на извършителя, установени при изучаване на неговото материално и идеално отражение²². Типични такива версии могат да бъдат, че извършителят е непълнолетно лице: 1) представляващо интерес за органи на МВР поради предходните си противообществени прояви и престъпни посегателства, извършвало и друг път такъв вид престъпление като разследваното; 2) представляващо интерес за органи на МВР поради

²¹ По-подробно вж. Михайлов, Г. (1999). *Криминалистика*. София: ИК „Свят. Наука“, 29; Боев, И. (2002). *Криминалистика*. София: Албатрос, 358–359; Цеков, Ц. (2006). *Криминалистика*. София: Сиела, 310–311; Бобев, К. (2021). *Криминалистика*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 184; Кунчев, Й. (2021). *Курс по Криминалистика. Методология на криминалистическото познание*. Т. 2. София: Сиела, 321–322.

²² Пример за това са случаите с т.нар. „локали“ – младежи, облечени в тъмни и скъпи дрехи, нападащи без причина предимно деца и възрастни хора и нанасящи им побой. Има и случаи, в които влизат в скъпи магазини и със сила и заплаха вземат стоки оттам. Носят палки, ножове, боксове и спрейове. Някои от тях си слагат и маски. Обикновено го правят за развлечения, забавление и доказване пред групата.

предходните си противообществени прояви и престъпни посегателства, което за първи път извършва престъпление като разследваното; 3) което до момента няма противообществени и престъпни прояви, но е засичано в обкръжението на лица (непълнолетни и пълнолетни), представляващи интерес за органите на МВР.

Към този вид версии може да се отнесат и тези, изграждани с оглед броя на извършителите, особено когато се касае за престъпление, в чието извършване участие има повече от едно непълнолетно лице.

По-рядко би се издигнала версия, че извършителят е непълнолетно лице, което до момента няма противообществени и престъпни прояви, не е познато на органите на МВР и не е засичано в обкръжението на лица, към които те имат интерес.

6. Типични действия по разследването

При извършването на конкретни действия по разследването и при събирането и проверката на доказателства с тях следва да се отчитат особеностите, произтичащи от възрастта на извършителя и от специфичните цели на наказателния процес срещу непълнолетните. Това обуславя особеностите относно процесуалните и тактически правила, присъщи за отделните действия по разследването при дела за престъпления, извършени от непълнолетни.

6.1. Разпит на непълнолетен обвиняем

а) Разпитът на непълнолетен обвиняем *при необходимост се провежда с участие на педагог, психолог, лекар, притежаващ подходяща специалност, или друг специалист* (чл. 388, ал. 1 НПК). Ангажирането на тези лица, предвид специалната им компетентност, би спомогнало за най-правилното и ефективно протичане на разпита. Особено това важи в случаите, при които особеностите на психиката на непълнолетния изискват специален педагогически подход при задаване на въпросите и при правилното тълкуване и записване на отговорите.

На разпита *може да присъства и родител, попечител или друго лице, което по закон полага грижи за него*. Възможността за тяхното присъствие е по решение на наблюдаващия прокурор, който преценява това да е в най-добрия интерес на непълнолетния и да не затрудни наказателното производство. Това е така, защото присъствието им може да има и обратен ефект, например ако непълнолетният не ги уважава или ако присъствието им го смущава.

Всичките тези горепосочени лица могат да поставят въпроси на непълнолетния обвиняем с разрешение на разпитващия орган и имат право да се запознаят с протокола за разпит и да направят бележки по точността и пълнотата на записаното в него.

б) Разпитът на непълнолетен обвиняем следва да се проведе възможно най-скоро след извършеното престъпление. По възможност да обхваща всички въпроси, по които непълнолетният може да даде обяснения, за да не се налага отново да бъде разпитван. Средата, в която ще се провежда разпитът, трябва да предразполага към доверие или да внушава авторитет с възможно по-малко присъстващи лица.

Препоръчан криминалистически метод във връзка с разпита на непълнолетен обвиняем е подробното му писмено планиране, обхващащо: определяне на най-подходящия тактически подход спрямо непълнолетния с оглед индивидуалните му особености; набелязване на последователността и начина на задаване на въпросите; преценка относно необходимостта от участието на родител или заместващ възрастен и др. Предварителното проучване на йерархичната структура на семейството би подпомогнало идентифицирането на подходящ заместващ възрастен, както и очертаването на възможните отношения на лоялност.

Информирането за правата е необходимо да следва предварително определена последователност, отчитаща приоритета на по-ключовите права, като се извършва по начин, който не претоварва детето с информация (скоростта да следва темповете на усвояване на информацията от детето, да се правят почивки)²³. Разпитващият орган трябва да се убеди, че то разбира предоставяната информация. Затова се препоръчва този етап от разпита да протича под формата на разяснителен диалог, в който непълнолетният се приканва да съобщи какво е разбрал, а не само да потвърди с „да/не“, като е добре и да присъства педагог, психолог или друг специалист.

През цялото време отношението на разпитващия към непълнолетния обвиняем следва да бъде неутрално, уважително, внушаващо доверие и спокойствие, провокиращо любопитството му към отговорите. В никакъв случай разпитът не трябва да се подчинява на стремежа за потвърждаване или отричане на предварително определена версия. Напротив – трябва да бъде подчинен на принципа на проверка на алтернативни хипотези/обяснения.

Разпитът трябва да се води на разбираем за непълнолетното лице език, съобразен с неговите познавателни умения и социален опит. Разпитващият следи през цялото време за последователността на разказа на обвиняемия, насочвайки вниманието му, че следва да разкаже всичко, което си спомня, дори и дребни детайли, които може да смята за маловажни, тъй като в тази възраст децата често се затрудняват да преценят значимостта на събитието за възрастните.

Свободният разказ на непълнолетния обвиняем не трябва да бъде прекъсван без особена нужда поради спецификите на способността му за съсредоточаване на вниманието. Въпросите за изясняване и допълване е препоръчително да се задават след приключване на свободния разказ. Въпросите, които му се задават, трябва да са отворени, давайки му възможност да изложи свободно своите обяснения. Поради дефицити на процесите на вземане на решение непълнолетните лица са значително по-уязвими на манипулативни тактики на разпит и рискове, свързани с недостовременно признаване на вина. Затова е добре да им се разясни, че е разрешено да коригират разпитващия, в случай че е възприел нещо от обясненията им погрешно, както и че е възможно някои от въпросите да ги затруднят, а ако има такива, да съобщят за тях.

в) Когато непълнолетният обвиняем е задържан или е обвинен за престъпление, за което се предвижда наказание не по-малко от десет години лишаване от свобода или по-тежко наказание, *при разпита му на досъдебното производство се изготвят звукозапис и видеозапис*²⁴ (чл. 388а НПК). Забраната за тяхното разгласяване е абсолютна, без да е дадена възможност на прокурора да разрешава с оглед правомощието му по чл. 198 НПК. Изготвянето на звукозапис и видеозапис не е задължително, ако на разпита на непълнолетния обвиняем са присъствали педагог, психолог, лекар, притежаващ подходяща специалност, или друг специалист и родител, попечител или друго лице, което по закон полага грижи за обвиняемия.

г) Оценката на обясненията²⁵ **на непълнолетния** не е лесна задача. Особено внимание трябва да се отделя на възможността му за точно възприемане и обясняване на обек-

²³ В този смисъл е и чл. 4 Директива 2016/800, съгласно който информацията (включително за обвинението и общите аспекти, свързани с хода на производството) се предоставя на прост и достъпен език, като се следва постъпателен подход и се избягва претрупването на детето с информация.

²⁴ Вж. Вучков, В. (2023). *Доказателствени средства в наказателното производство*. София: Сиела, 391–394.

²⁵ По-подробно вж. Видолов, И. (2025). *Способи на доказване в наказателното производство*. София: Сиела, 308–313.

тивните факти в тяхната взаимовръзка и взаимозависимост. Децата дават по-неточни изявления поради психологическата си незрялост или възрастовите особености²⁶. Затова е от значение да се отчете тяхното психическо, умствено и интелектуално развитие. Важно е чрез разпита да се изяснят въпросите за целите и мотивите на деянието, за причините, довели до неговото извършване, както и за субективното отношение на непълнолетния към вече извършеното. Всичко това следва да бъде отразено в протокола за неговия разпит, включително и ако изразява съжаление за постъпката си.

Разпитващият следва да обърне внимание дали обясненията не са в резултат на отрицателното въздействие на недобросъвестни лица, поради което да са неверни. Също така, ако установи противоречия в обясненията, да изясни причините за това, като например дали не поема вината на други лица, дали не се стреми да се представи за „герой“ и др.²⁷

6.2. Назначаване на експертизи

Способността на непълнолетния обвиняем да разбира свойството и значението на извършеното и да ръководи постъпките си се установява чрез назначаването на **съдебнопсихиатрична експертиза**, която е задължителна съгласно чл. 144, ал. 2, т. 3 НПК²⁸. Почти винаги тя се назначава **комплексно със съдебнопсихологична експертиза**.

При непълнолетен обвиняем в предмета на тази експертиза се включва и изследване дали извършеното се дължи на увлечение, или лекомислие. Това е продиктувано от разпоредбата на чл. 61, ал. 1 НК, според която по отношение на непълнолетен, извършил поради увлечение или лекомислие престъпление, което не представлява голяма обществена опасност, прокурорът може да реши да не се образува или да прекрати образуваното досъдебно производство, а съдът да реши да не бъде предаван за съдене или да не бъде осъден, ако спрямо него могат да се приложат успешно възпитателни мерки по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните.

Съгласно чл. 78 НК в случаите, посочени в чл. 61, непълнолетният може да бъде освободен от наказателна отговорност с прилагането на съответна възпитателна мярка, като е без значение дали разпоредбата вече е прилагана спрямо същото лице, дори многократно, или пък то има предишни осъждания. Въпросът дали са налице предпоставките на чл. 61 НК, се решава конкретно за всеки отделен случай и поотделно за всеки непълнолетен с оглед на данните за личността му, на престъплението, което е извършил, и неговата обществена опасност, като се вземат предвид тежестта му, последиците от него, времетраенето на престъпната дейност, броят на престъпните прояви и др.

Не са редки и случаите, в които на вече пълнолетно лице се назначава експертиза за установяване на вменяемостта му към датата на извършване на деянието, тъй като тогава е бил непълнолетен.²⁹

²⁶ Ceci, S., M. Bruck (1994). Suggestibility of the Child Witness: A Historical Review and Synthesis. *Psychological Bulletin*, 113(3), 403–439.

²⁷ Вж. Пушкарлова, И., Д. Гитева, Г. Кирилов, В. Борова, Д. Манев (2023). *Детска пътека. Ръководство за професионалисти при контакт с деца в риск от насилие, пострадали, свидетели или извършители на престъпление* [онлайн]. Стара Загора: Кота, 108–115 [прегледан на 11.02.2026]. Достъпен на: https://chrdri.net/sites/default/files/rukovodstvo_detska_puteka.pdf.

²⁸ Пропускът да се установи с експертиза способността на непълнолетния обвиняем да разбира свойството и значението на извършеното и да ръководи постъпките си е съществено процесуално нарушение, водещо до отмяна на постановената присъда – Решение № 89/7.04.2016 г. по н. д. № 15/2016 г. на ОС – Плевен.

²⁹ *Методики за разследване на престъпления...*, 247.

6.3. Оглед на местопроизшествие

При огледа на местопроизшествие във връзка с разследването на престъпления, извършени от непълнолетни, следва да се обръща внимание на следи, които сочат за проявена дързост, сръчност, хаотичност в действията, присъщи за лицата в млада възраст. Също така и на такива, сочещи за действия от лице с нисък ръст или с много слабо телосложение.

При извършване на кражби и грабежи следва да се отчита, че непълнолетните често посягат върху определени предмети, като спортни дрехи, принадлежности и вещи, представляващи интерес за тях, с оглед на интелектуалното и психическо им развитие: например от определена скъпа марка; мобилни апарати; накити и часовници; велосипеди; козметични продукти; спиртни напитки, цигари и алкохол; храна за пряка консумация и др. Присъщо за непълнолетните извършители е и да отнемат вещи, които не са толкова ценни и скъпи, а в същото време по-ценни и с по-голяма стойност да са налични на местопроизшествието, на което обстоятелство задължително трябва да се обърне внимание.

6.4. Претърсване и изземване

Претърсване и изземване се извършва най-често в дома на родителите на непълнолетния или на законния му представител, където той живее. Възможно е обект на претърсване да е класната стая или друга стая в училището, общежитие или др. Често се установяват данни за това, че средството или предметът на престъплението се намират при негови приятели, най-често деца, които изобщо не подозират за извършеното престъпление, но е възможно и да са съучастници в деянието.

При претърсването и изземването се обръща внимание и на вещи, които биха могли да бъдат обект на друго престъпление извън разследваното (например наличието на ценни предмети, на скъпи дрехи, неотговарящи на социалното положение на непълнолетния извършител и семейството му; голям брой еднородни предмети; наличието на забранени от закона или поставени под специален разрешителен режим обекти).

Претърсването в дома на непълнолетния обвиняем следва да се използва и за установяване на условията, в които живее. Тези обстоятелства е добре да бъдат посочени в протокола за това действие по разследването³⁰.

При *обиска* на непълнолетен извършител на престъпление не трябва да се употребява излишно насилие и да се извършват действия извън необходимите за събирането на доказателства.³¹

В съответствие с разпоредбите на чл. 385а, т. 5 и чл. 163, ал. 5 НПК, когато при извършването на тези действия бъдат разкрити обстоятелства от личния и семеен живот на непълнолетния, е недопустимо те да бъдат разгласявани.

В България, съобразно международните стандарти и норми в областта на правосъдието за деца, отчитайки спецификите във възрастта на младите хора, е видно, че са налице особени правила при организацията на разследването и тактиката на провеждане на процесуалните действия спрямо непълнолетните извършители на престъпления, отклонение от общите такива в НК и НПК. Те са насочени към защита на интересите на детето и неговото развитие в съответствие с възрастовите особености на непълнолетните. Целта е да се постигне справедлив процес за лицата, които не са достигнали пълна физическа, психическа и социална зрялост, както и да бъдат превъзпитани и да се насърчи тяхната реинтеграция в обществото.

³⁰ Вж. Вучков, В. Цит. съч., 358–362.

³¹ Методики за разследване на престъпления..., 263.

Библиография

- Бобев, К. (2021). *Криминалистика*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Боев, И. (2002). *Криминалистика*. София: Албатрос.
- Видолов, И. (2025). *Способи на доказване в наказателното производство*. София: Сиела.
- Вучков, В. (2023). *Доказателствени средства в наказателното производство*. София: Сиела.
- Кунчев, Й. (2021). *Курс по криминалистика. Методология на криминалистическото познание*. Т. 2. София: Сиела.
- Методики за разследване на престъпления. Следствена практика* (2006). Т. III. София: Национална следствена служба.
- Михайлов, Г. (1999). *Криминалистика*. София: ИК „Свят. Наука“.
- Национален статистически институт, Република България* [онлайн] [прегледан на 11.02.2026]. Достъпен на: https://www.nsi.bg/file/28605/Crime2024_F59F6N4.pdf; <https://www.nsi.bg/statistical-data/155/498>.
- Пушкарова, И., Д. Гитева, Г. Кирилов, В. Борова, Д. Манев (2023). *Детска пътека. Ръководство за професионалисти при контакт с деца в риск от насилие, пострадали, свидетели или извършители на престъпление* [онлайн]. Стара Загора: Кота, 108–115 [прегледан на 11.02.2026]. Достъпен на: https://chrdri.net/sites/default/files/rukovodstvo_detska_puteka.pdf.
- Цеков, Ц. (2006). *Криминалистика*. София: Сиела.
- Чинова, М., Г. Митов. (2021). *Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право*. София: Сиела.
- Ceci, S., M. Bruck (1994). Suggestibility of the Child Witness: A Historical Review and Synthesis. *Psychological Bulletin*, 113(3), 403–439.

Съдебна практика

- ЕСПЧ, дело *Panovits v. Cyprus*, жалба № 4268/04.2008 г.
 Постановление № 6/1975 г. на Пленума на ВС.
 Решение № 89/7.04.2016 г. по н.д. № 15/2016 г. на ОС – Плевен.
 Решение № 114/30.10.2019 г. по в.н.ч.х.д № 408/2019 г. на ОС – Сливен.

Нормативни актове

- Директива (ЕС) 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2016 г. относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство
- Европейска конвенция за правата на човека
- Закон за закрила на детето, обн. ДВ, бр. 48 от 13.06.2000 г., посл. изм. и доп. ДВ, бр. 54 от 4.07.2025 г.
- Закон за правната помощ, обн. ДВ, бр. 79 от 4.10.2005 г., в сила от 1.01.2006 г., посл. доп. ДВ, бр. 18 от 1.03.2024 г.
- Конвенция на ООН за правата на детето от 1989 г.
- Наказателен кодекс, обн. ДВ, бр. 26 от 2.04.1968 г., в сила от 1.05.1968 г., посл. изм. и доп. ДВ, бр. 115 от 30.12.2025 г.
- Наказателно-процесуален кодекс, обн. ДВ, бр. 86 от 28.10.2005 г., в сила от 29.04.2006 г., посл. изм. и доп. ДВ, бр. 97 от 14.11.2025 г.

INVESTIGATION OF CRIMES COMMITTED BY MINOR AGE PERSONS

Tatyana Stankova³²

Abstract: This article examines the specifics of organization in the investigation of crimes committed by minor age persons. Taking into account the specific objectives of criminal proceedings against minors and the special procedural rules governing cases involving crimes committed by them, typical investigative situations, investigative hy-

potheses, and investigative actions have been identified. In accordance with the applicable procedural rules, all these issues are examined from the perspective of the forensic methodology for investigating specific types of crimes.

Keywords: minor age persons, crimes, investigation, forensic science

³² PhD in Law, Senior Lecturer at the Academy of the Ministry of the Interior; Part-time Lecturer, Law Department of New Bulgarian University, e-mail: npk3273@abv.bg.